

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan ve Vatanperverlik Simbolları Symbols of Homeland and Patriotism in Ustad Shahriyar's Philosophy of Love

Eynulla MADATLI¹

Email: emadatli@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0001-9315-9990>

ÖZET

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar gənc yaşlarından Azərbaycan və İran poeziya məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınmışdır. Onun 24 yaşında Tehrandə nəşr olunan ilk kitabı ədəbi ictimaiyyət tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanmış, hətta XX əsrin yeni Hafizi kimi qiymətləndirilmişdir. Şəhriyarın poeziyasında məhəbbət, irfani eşq, vətən və insan sevgisi əsas mövzular olmuş, zaman keçdikcə bu anlayışlar ümumvətən sevgisi ilə daha da zənginləşmişdir. O, həm fars, həm də türk dillərində yaratdığı əsərlərlə oxucuların dərin rəğbətini qazanmışdır.

XX əsrin birinci yarısında Şəhriyar İranda geniş tanınsa da, Sovet Azərbaycanında kifayət qədər məşhur deyildi. Bunun əsas səbəbi onun əsərlərinin əsasən fars dilində yazılması, eləcə də 1945–1946-cı illərdə Azərbaycan Milli Hökumətinin süqutundan sonra SSRİ ilə İran arasında yaranan siyasi gərginliyin mədəni və ədəbi əlaqələri məhdudlaşdırması idi.

İkinci Dünya müharibəsi illərində və 1941–1946-cı illərdə Cənubi Azərbaycanda baş verən demokratik-milli hərəkət dövründə mədəni əlaqələrin inkişafı üçün müəyyən imkanlar yaransa da, Şəhriyarın doğma vətəninə geniş tanınması yalnız ana dilində yazmağa başlamasından sonra mümkün oldu. Onun türkcə qələmə aldığı əsərlər, xüsusilə "Heydərbabaya salam", Azərbaycan xalqının milli yaddaşını, vətən sevgisini və mənəvi dəyərlərini yüksək bədii dillə ifadə edərək qısa zamanda milyonlarla oxucunun sevgisini qazandı.

Yunus İmrə, Nəsimi, Füzuli, Xətai və Vəqif kimi klassiklərin poeziya ənənələrindən bəhrələnən Şəhriyar sadə, səmimi və xalq dilinə yaxın üslubu ilə seçilmişdir. Türkcə yazdığı şeirlərin sayı farsca əsərlərindən az olsa da, onların hər biri xalqın gündəlik həyatını, milli ruhunu və vətən duyğusunu əks etdirən qiymətli ədəbi nümunələrə çevrilmiş, geniş oxucu kütləsinin yaddaşında yaşayaraq Azərbaycan ədəbiyyatının ən dəyərli irs nümunələri sırasında yer almışdır.

Açar sözlər: Məhəmmədhüseyn Şəhriyar, Azərbaycan ədəbiyyatı, Vətən sevgisi, Azərbaycan türkcəsi poeziyası, Milli kimlik

ABSTRACT

Mohammad Hossein Shahriar emerged at an early age as one of the most distinguished representatives of the Azerbaijani and Iranian poetic traditions. His first poetry collection, published in Tehran when he was only twenty-four, received widespread acclaim and led many

¹ Prof. Dr. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə Enstitüsünün Direktör Yardımcısı, Bakı- Azərbaycan

literary critics to regard him as the "Hafez of the twentieth century." His poetry is characterized by themes of love, mystical devotion, patriotism, and humanism. Over time, these themes evolved into a profound expression of national identity and homeland, reflected in both his Persian and Turkish works.

Although Shahriar was widely recognized in Iran during the first half of the twentieth century, he remained relatively unknown in Soviet Azerbaijan. This was largely due to the fact that his early works were written in Persian and because the political tensions between Iran and the Soviet Union following the collapse of the Azerbaijan National Government (1945–1946) significantly restricted cultural and literary exchanges.

During the Second World War and the democratic-national movement in South Azerbaijan (1941–1946), opportunities for cultural interaction increased. However, Shahriar achieved broad recognition among Azerbaijani readers only after he began composing poetry in his native Azerbaijani Turkish. His Turkish masterpieces, particularly *Greetings to Heydar Baba* (*Heydar Babaya Salam*), eloquently expressed the collective memory, patriotic spirit, and cultural values of the Azerbaijani people, quickly earning admiration from millions of readers.

Inspired by the rich literary heritage of Yunus Emre, Nasimi, Fuzuli, Shah Ismail Khatai, and Vagif, Shahriar developed a poetic style distinguished by its simplicity, sincerity, and close connection to the language of ordinary people. Although he wrote fewer poems in Azerbaijani Turkish than in Persian, each of these works vividly portrays everyday life, national consciousness, and devotion to the homeland. They have become enduring masterpieces of Azerbaijani literature and continue to occupy a prominent place in the cultural memory of Azerbaijani communities worldwide.

Keywords: M. H. Shahriar, Azerbaijani Literature, Love of Homeland, Azerbaijani Turkish Poetry, National Identity

GİRİŞ

Müstəqil Azərbaycan dövlətinin qurulmasında və on il mürəkkəb daxili və xarici siyasət şəraitində bu dövlətə rəhbərlik edərək onun bütün qarşdakı inkişaf istiqamətinin müəyyənəşdirilməsində müstəsna xidmətlər göstərmiş Heydər Əliyev televiziya kanallarının birinə müsahibəsində “Ən çox sevdiyiniz şair kimdir?” sualına “Məhəmmədhüseyn Şəhriyar” cavabını vermişdi. Bu cavab təbii və səmimi idi, çünki, Şəhriyar doğrudan da, mövqe və vəzifəsindən asılı olmayaraq Vətəninə sevmə hər şəxsin sevimli şairidir, ürəklərdə və zehinlərdə müqəddəs Vətən sevgisinin simvoluna çevrilmiş şairdir. Bu sətirlərin müəllifi 1993-cü ilin martında Naxçıvanda Cəlil Məhəmmədquluzadə adına Dövlət Musiqili Dram Teatrında Azərbaycan və İran rəsmilərinin, ədəbi ictimaiyyət nümayəndələrinin iştirakı ilə keçirilən Şəhriyar gecəsində iştirak etmiş, orada, o zaman Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyevin ustad Şəhriyarın yaradıcılığına necə yüksək qiymət verdiyinin şahidi olmuşdur. Xüsusilə, orta məktəb şagirdləri Nigar Mədətlinin Şəhriyarın məşhur “Azərbaycan” şerini orijinalında - Farsca və Şamxal Məmmədovun isə həmin şeri azərbaycanca bədii qiraət etmələrinin Heydər Əliyevi çox məmnun etdiyi hər kəsin, o cümlədən İrandan gəlmiş qonaqların da diqqətini cəlb etdi.

Qeyd edilməlidir ki, Azərbaycan Respublikasının prezidenti Heydər Əliyevin 29 oktyabr 1997-ci il tarixində ustad Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 90 illiyinin qeyd edilməsi haqqında

fərmanı Şəhriyar irsinin dərinə, hərtərəfli öyrənilməsi, onun nəşri və geniş təbliği baxımından fəvqəladə dərəcədə əhəmiyyət kəsb etdi və ölkəmizdə şəhriyarşünaslığın inkişafı üçün yeni böyük imkanlar açmış oldu.

1. Tədqiqat problemi

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın yaradıcılığı Azərbaycan və İran ədəbiyyatşünaslığında müxtəlif aspektlərdən tədqiq edilmiş, onun poetik irsi, dil və üslub xüsusiyyətləri, “Heydərbabaya salam” poemasının ədəbi-estetik məziyyətləri, eləcə də şairin milli-mənəvi dəyərlərə münasibəti haqqında çoxsaylı araşdırmalar aparılmışdır. Bununla belə, Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində Vətən və vətənpərvərlik anlayışlarının qarşılıqlı əlaqəsi, bu anlayışların poetik simvollar vasitəsilə ifadəsi və fərdi Vətən duyğusundan milli və ümumbəşəri məzmunadək inkişafı ayrıca konseptual problem kimi daha sistemli araşdırmaya ehtiyac duyur.

Bu baxımdan tədqiqatın əsas problemi Şəhriyar poeziyasında Vətən anlayışının yalnız coğrafi məkan və doğma yurda bağlılıq kimi deyil, milli yaddaş, tarixi tale, dil, mədəni kimlik, ayrılıq və birlik duyğularını özündə birləşdirən çoxqatlı mənəvi-fəlsəfi anlayış kimi necə formalaşdığını müəyyən etməkdir. Şairin həm Azərbaycan türkcəsində, həm də fars dilində yaratdığı əsərlərdə Vətən sevgisinin müxtəlif poetik ifadə formalarının araşdırılması onun sevgi fəlsəfəsinin milli və ümumbəşəri mahiyyətinin daha dolğun anlaşılmasına imkan verir.

Bu tədqiqatın əsas məqsədi Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində Vətən və vətənpərvərlik anlayışlarının poetik-fəlsəfi mahiyyətini müəyyənləşdirmək, onların şairin yaradıcılığında hansı bədii simvollar və mənəvi dəyərlər vasitəsilə ifadə olunduğunu sistemli şəkildə təhlil etməkdir. Bu məqsədə uyğun olaraq, Şəhriyarın Azərbaycan türkcəsində və fars dilində qələmə aldığı əsərlərdə Vətən obrazının ifadə formalarını müəyyənləşdirmək, Heydərbaba, Səhənd, Araz və Azərbaycan kimi poetik obraz və məkanların daşdığı simvolik mənaları araşdırmaq, Vətən sevgisinin milli yaddaş, tarixi tale, dil və mədəni kimliklə əlaqəsini təhlil etmək, habelə şairin vətənpərvərlik düşüncəsinin milli məzmunundan ümumbəşəri humanist dəyərlərə doğru genişlənməsini göstərmək tədqiqatın əsas vəzifələrini təşkil edir.

2. Tədqiqat sualları

Qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrə uyğun olaraq, tədqiqat aşağıdakı əsas suallara cavab axtarır: Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində Vətən və vətənpərvərlik anlayışları hansı poetik-fəlsəfi məzmun daşıyır? Heydərbaba, Səhənd, Araz və Azərbaycan kimi obraz və məkanlar şairin poeziyasında Vətən, milli yaddaş, tarixi ayrılıq və mənəvi birlik ideyalarının ifadəsində hansı simvolik funksiyaları yerinə yetirir? Şəhriyarın Vətən sevgisi milli və mədəni kimlik çərçivəsindən ümumbəşəri humanist dəyərlərə doğru necə genişlənir?

3. Tədqiqatın metodologiyası

Tədqiqat keyfiyyət yönümlü interpretativ yanaşmaya əsaslanır və əsas metod kimi mətn təhlilindən istifadə edilir. Araşdırmanın ilkin mənbələrini Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın Azərbaycan türkcəsində və fars dilində qələmə aldığı, Vətən, vətənpərvərlik, milli yaddaş, ayrılıq, birlik və humanist dəyərlərin ifadə olunduğu şeir və poemaları təşkil edir. “Heydərbabaya salam”, “Səhəndiyyə”, “Azərbaycan”, “Vətənə qayıdarkən”, “Haqqın səsi” və Vətən mövzusunda digər poetik nümunələr bu baxımdan təhlilə cəlb edilir.

Təhlil prosesində poetik mətnlərdə təkrarlanan Vətən, yurd, Araz, Heydərbaba, Səhənd və Azərbaycan obrazlarının daşdığı simvolik mənalar müəyyənləşdirilir və onların milli yaddaş, tarixi ayrılıq, mədəni kimlik, mənəvi birlik və ümumbəşəri humanizm anlayışları ilə əlaqəsi interpretativ şəkildə şərh edilir. İlkin

poetik mənbələrin təhlili Şəhriyar yaradıcılığına dair mövcud ədəbiyyatşünaslıq tədqiqatları ilə əlaqələndirilərək, şairin Vətən və vətənpərvərlik düşüncəsinin fərdi yurd bağlılığından milli-mədəni və ümumbəşəri məzmununa doğru genişlənməsi araşdırılır.

4. Ədəbiyyat icmalı

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın poetik irsi Azərbaycan, İran və Türkiyə ədəbiyyatşünaslığında müxtəlif istiqamətlərdən tədqiq edilmişdir. Mövcud araşdırmalarda şairin Azərbaycan və fars dillərində yaradıcılığı, dil və üslub xüsusiyyətləri, milli-mədəni kimlik düşüncəsi, folklorla əlaqələri, eləcə də “Heydərbabaya salam” və “Səhəndiyyə” kimi əsərlərinin poetik xüsusiyyətləri diqqət mərkəzində olmuşdur. İsa Həbibbəyli Şəhriyarın Azərbaycan və fars dillərindəki yaradıcılığını milli və ümumbəşəri məzmunun qarşılıqlı əlaqəsi baxımından qiymətləndirir, Cavad Heyət şairin ana dili, milli-mədəni mənsubiyyəti və Azərbaycanla mənəvi bağlılığına xüsusi diqqət yetirir, Esmira Fuad isə Şəhriyar poeziyasının sənətkarlıq xüsusiyyətlərini, dil və milli şüur məsələlərini, eləcə də “Səhəndiyyə” poemasının poetik və ictimai məzmununu araşdırır.

Şəhriyarşünaslıqda “Heydərbabaya salam” poeması xüsusi tədqiqat istiqaməti formalaşdırmışdır. Müxtəlif araşdırmalarda əsərin dili, folklor qaynaqları, uşaqlıq xatirələri, təbiət və yurd sevgisi, milli ruh və mədəni yaddaşın ifadəsi kimi xüsusiyyətləri təhlil edilmişdir. Heydərbaba obrazı yalnız real coğrafi məkan deyil, şairin doğma yurda bağlılığını, uşaqlıq yaddaşını və milli-mənəvi dünyasını ifadə edən poetik simvol kimi də şərh olunmuşdur. Bununla yanaşı, Şəhriyarın türkcə poetik irsində ana dili, milli-etnik yaddaş, Azərbaycanın tarixi parçalanması, ayrılıq və həsrət motivləri də müstəqil tədqiqatların predmetinə çevrilmişdir.

Son dövr araşdırmalarında Şəhriyar poeziyasında Vətən və milli kimlik məsələsinə marağın daha da artdığı müşahidə olunur. Xüsusilə, onun yaradıcılığında vahid Vətən düşüncəsi, Azərbaycan türkcəsinin milli şüurun ifadəsində rolu və şairin poetik məkanlarının milli yaddaşla əlaqəsi ayrıca araşdırılmışdır. Bu tədqiqatlar Şəhriyarın Vətən düşüncəsinin onun poetik dünyasının əsas istiqamətlərindən biri olduğunu göstərməklə yanaşı, mövzunun müxtəlif aspektlərdən öyrənilməsinin davam etdiyini də nümayiş etdirir.

Mövcud tədqiqatlardan faydalanmaqla yanaşı, bu məqalə Şəhriyarın Vətən düşüncəsini yalnız ayrı-ayrı əsərlərin və ya milli motivlərin təhlili ilə məhdudlaşdırmır. Araşdırmada Heydərbaba, Səhənd, Araz və Azərbaycan obrazları qarşılıqlı əlaqədə olan poetik simvollar sistemi daxilində nəzərdən keçirilir və onların fərdi yaddaş, tarixi ayrılıq, milli-mədəni kimlik, mənəvi bütövlük və ümumbəşəri humanizm arasında yaratdığı mənəvi əlaqələri müəyyənləşdirilir. Bu yanaşma Şəhriyarın Vətən və vətənpərvərlik düşüncəsini onun sevgi fəlsəfəsinin daha geniş poetik-fəlsəfi strukturu daxilində şərh etməyə imkan verir.

5. Nəzəri-konseptual çərçivə

Tədqiqatın nəzəri-konseptual çərçivəsinin mərkəzində Vətən, vətənpərvərlik, milli yaddaş, mədəni kimlik və poetik simvol anlayışlarının qarşılıqlı əlaqəsi dayanır. Bu araşdırmada Vətən yalnız müəyyən coğrafi sərhədlərlə məhdudlaşan məkan kimi deyil, fərdin və toplumun tarixi yaddaşını, dilini, mədəni mənsubiyyətini, mənəvi bağlılığını və kollektiv özünüdərkini birləşdirən çoxqatlı mənəvi-mədəni anlayış kimi nəzərdən keçirilir. Vətənpərvərlik isə bu mənəvi bağlılığın poetik ifadəsi olmaqla yanaşı, tarixi yaddaşın qorunması, milli-mədəni dəyərlərin yaşadılması və mənəvi birlik duyğusunun möhkəmləndirilməsi ilə əlaqəli şəkildə şərh olunur.

Bu konseptual yanaşma əsasında Şəhriyar poeziyasında konkret coğrafi məkanların və təbiət obrazlarının adi təsvir çərçivəsindən çıxaraq simvolik mənəvi qazandığı nəzərə alınır. Heydərbaba doğma yurda, uşaqlıq

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan ve Vatanpərvərlik Simbolları/ Eynulla
Madatlı

yaddaşına və milli-mənəvi köklərə bağlılığın; Səhənd tarixi yaddaşın, mənəvi ucalığın və milli özünüdərkini; Araz tarixi ayrılığın və eyni zamanda mənəvi bütövlük arzusunun; Azərbaycan isə Vətən, mədəni kimlik və kollektiv mənsubiyyətin ümumiləşdirilmiş poetik simvolu kimi təhlil edilir. Beləliklə, poetik məkan və obrazların təhlili Şəhriyarın Vətən anlayışının fərdi xatirədən kollektiv yaddaşa, coğrafi bağlılıqdan milli-mədəni kimliyə doğru genişlənməsini müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsi bu çərçivədə yalnız doğma yurda emosional bağlılıq kimi deyil, insan, xalq və Vətən arasında mənəvi münasibətlər sistemi kimi qiymətləndirilir. Şairin poeziyasında milli mənsubiyyət və Vətən sevgisi ümumbəşəri humanizmə qarşı qoyulmur; əksinə, insanpərvərlik, azadlıq, sülh, birlik və insanlar arasında mənəvi yaxınlıq ideyaları ilə tamamlanır. Bu baxımdan tədqiqat Şəhriyarın Vətən və vətənpərvərlik düşüncəsini fərdi yaddaş, milli-mədəni kimlik və ümumbəşəri humanist dəyərlərin qarşılıqlı əlaqəsi çərçivəsində şərh edir.

6. Tədqiqatın elmi yeniliyi və orijinal töhfəsi

Tədqiqatın elmi yeniliyi Şəhriyar poeziyasında Vətən və vətənpərvərlik mövzusunun ayrı-ayrı poetik nümunələrin təsviri ilə məhdudlaşdırılmayaraq, şairin sevgi fəlsəfəsinin tərkib hissəsi və qarşılıqlı əlaqədə olan poetik simvollar sistemi kimi araşdırılmasından ibarətdir. Bu yanaşmada Heydərbaba, Səhənd, Araz və Azərbaycan obrazları yalnız coğrafi məkan göstəriciləri kimi deyil, fərdi və kollektiv yaddaşı, tarixi ayrılığı, mənəvi bütövlüyü və milli-mədəni mənsubiyyəti ifadə edən simvolik mənə daşıyıcıları kimi birlikdə təhlil edilir.

Araşdırmanın orijinal töhfəsi Şəhriyarın Vətən konsepsiyasını fərdi yurd və uşaqlıq xatirələrindən başlayaraq milli yaddaş və mədəni kimliyə, oradan isə ümumbəşəri humanist dəyərlərə doğru genişlənən çoxqatlı poetik-fəlsəfi model çərçivəsində sistemləşdirmək cəhdidir. Bu baxımdan tədqiqat Şəhriyarın Azərbaycan türkcəsində və fars dilində yaratdığı poetik irsdə Vətən sevgisi, milli-mədəni kimlik və humanizm arasında mövcud olan daxili əlaqəni üzə çıxarmağı və şairin sevgi fəlsəfəsinin daha bütöv şəkildə anlaşılmasına töhfə verməyi nəzərdə tutur.

Azərbaycanın böyük və qüdrətli şairi Məhəmmədhüseyn Şəhriyar gənc yaşlarından fəvqəladə yaradıcılıq istedadı ilə müasirlərindən fərqlənmiş, dövrün ədəbiyyat aləminin böyük ustadlarının hüsn-rəğbətini qazanmışdı. On beş yaşından etibarən müxtəlif ədəbi jurnallarda bir-birindən maraqlı şerləri dərc edilən Şəhriyarın hicri-şəmsi tarixi ilə 1305-ci, miladi tarixi ilə 1926-cı ildə Tehrandə “Sədaye-xuda” adlanan ilk kitabı nəşr edilmişdir. Bu kitabın müqəddiməsində İran şairlərinin ağsaqqalı, görkəmli şair Məliküş-şüara Bahar yazırdı: “ Şəhriyar böyük və füsunkar bir şairdir. Şəhriyar böyük şer ustadlarından biridir. Şəhriyar İranın ən hünərli, ən böyük müasir şairidir və yeganə həssas şairidir. Şəhriyar təkcə İranın fəxri deyil, bəlkə Şərqi fəxridir”.(1, s.12)

Bu sətirlərin müəllifi xidməti vəzifəsilə əlaqədar həm İranda yaşamış, həm də dəfələrlə İranda keçirilən Şəhriyar günlərində iştirak etmişdir. 14-15 aprel 1998-ci il tarixlərində İranın, Azərbaycan Respublikasının, Türkiyənin, digər türk cumhuriyyətlərinin mədəniyyət və ədəbiyyat sahəsinin dövlət rəsmiləri, şairlər, filoloq alimlər, tanınmış mədəniyyət və incəsənət xadimləri Şəhriyarın anadan olmasının 90 illiyinə həsr olunmuş Beynəlxalq Şəhriyar konfransına yığılmışdılar. Tehrandə İran İslam Respublikasının prezidenti Məhəmməd Xatəminin iştirak etdiyi konfransda Azərbaycanın Mədəniyyət naziri Polad Bülbüloğlu, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Prezidenti akademik Fərməz Maqsudov, millət vəkili Fəttah Heydərov və Azərbaycanın bir sıra görkəmli alimləri məruzələr etdilər. Tarix elmləri doktoru, XVI əsrin məşhur Azərbaycan tarixçiləri İsgəndər bəy Münşinin “Tarixə aləm-e araye Abbas” (“Dünyanı bəzəyən Abbasın tarixi” və Həsən bəy Rumlunun “Əhsənül təvərix” (Tarixlərin ən yaxşısı”) əsərlərini dilimizə

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan ve Vatanperverlik Simbolları/ Eynulla
Madatli

məharətlə tərcümə etən, müasir ədəbiyyatımızda divanlar Xəmsəsi yaradan Şahin Fazil məruzəsinin əvvəlində Şəhriyar yaradıcılığına yüksək qiymət verərək vurğuladı ki, hər şairin yazısına şer və hər şerin müəllifinə şair demək olmaz, şer qəlbində ilhamı, könlündə duyumu, ürəyində sevdası, başında xülyası, qələmində məharəti olan şair düşüncəsinin inikasıdır. Bu baxımdan şerə “qələm nəğməsi” deyən Şəhriyar şerdə bir zirvədir, söz və məna ustasıdır.” (2, s.499-500)

Şəhriyar ömrünün çox hissəsini ana yurdu Azərbaycandan uzaqlarda keçirsə də, onun qəlbində və ruhunda Vətənsiz bir an olmamışdır, həmişə el dərini çəkmiş, əziz xalqının azadlığını və inkişafını arzulamış, şerlərində canından artıq sevdini Vətən torpağını qubarlı həsrətlə və dərin məhəbbətlə vəsf etmişdir. “Vətənə qayıdarkən” adlı bir şerində şair belə deyir :

Yenə qanadlanıram mən Vətən havası ilə,

Necə qanadlanır hər quş bahar yuvası ilə...

Eynən ki, Şəhriyarın qəlbədən qəmi silinər

Fəqət bu doğma, əziz torpağın duası ilə.

Yalnız 50 yaşından sonra doğma Təbrizə döndən Şəhriyarın zəngin ədəbi yaradıcılığında yeni bir mərhələ başladığı kimi, onun şəxsi həyatında da ilk nakam eşqdən sonra nəhayət evlilik baş vermiş, ustad şair ona üç övlad bəxş edən bibisi qızı Əzizə xanım ilə ailə qurmuşdur, beləliklə şairin tükənməz vətən eşqinə saf və mənalı ailə sevgisi də qatılaraq onun yaradıcılığının bu yeni, lakin yetkin mərhələsində milli ədəbiyyatımızın inciləri sayılan silsilə əsərlərin meydana çıxması ilə nəticələnmişdir. Şəhriyar 1973-cü ildə Azərbaycanın, eləcə də İranın görkəmli cərrahı və ədibi Doktor Cavad Heyətin təkidi ilə Tehrana köçmüş, lakin həyat yoldaşı Əzizə xanımın qəflətən vəfat etməsindən sonra o yenidən Təbrizə qayıtmış, sonrakı həyatını Vətəndə keçirmişdir.

Şəhriyar qüdrətli şairlik istedadı ilə yanaşı, müasir demokratik düşüncəyə, elmi təfəkkürə, mütərəqqi ictimai-siyasi baxışlara, dərin və səmimi sevgi fəlsəfəsinə sadıq azadlıq aşığı idi. 1979-cu ilin fevralında İranda islam inqilabı nəticəsində şahlıq rejiminin devrilməsindən sonra böyük Azərbaycan mütəfəkkiri və İranın tanınmış cərrahı Cavad Heyət yaxın məsləkdaşları ilə bu günə qədər nəşri davam edən, türk (azərbaycanca) və Fars dillərində “Varlıq” dərgisini təsis edəndə Şəhriyar öz xeyir-duasını vermiş və dərgiyə azərbaycanca yazdığı “Azadlıq quşu “Varlıq” şerini göndərmişdi:

Hərçənd qurtulmaq hələ yox darlığımızdan,

Amma bir azadlıq doğulub varlığımızdan.

“Varlıq” nə bizim təkcə azadlıq quşumuzdur,

Bir müjdə də vermiş bizə həmkarlığımızdan.

Şəhriyarın poeziyasında Vətən anlayışı yalnız İranın hüduqları ilə bitmir. Q, Azərbaycanı bütöv, ruhən bölünməz görür, tarixi hadisələr nəticəsində bölünüb ayrı salınmış bütün Azərbaycan torpaqlarını, o cümlədən Qafqazı özünün vətəni hesab edir:

Əlvida ey Qafqaz, ey əziz Vətən,

Günəşin, işığın beşiyi sən sən.

Başında tacı var qərinələrin,

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan və Vatanperverlik Simbolları/ Eynulla
Madatli

Tarixin körpüsü, qapısı Şərqin.
Adın əbədidir, iradən dönməz,
Günəş çeşməsisən nurun tükənməz.
Azəri igidlər vətəni sənsən,
Döyüşlər meydanı olmuşdur sinən.
Sənin ağuşunda süd verib ana,
Şöhrəti itməyən min qəhrəmana.

Azərbaycanın tanınmış şairi və filoloqu, ustad Şəhriyarın bir sıra şerlərini məharətlə dilimizə çevirən, özü də içində həsrət ağrısı daşıyan Hökumə Billuri yazırdı ki, Tehrandə yaşayarkən Vətən həsrətini qəlbində bir dərin yara kimi gəzdirən şair həmişə Azərbaycana qayıtmağa can atmış, doğma yerlərin nisgilini parlaq sənət incilərinə çevirmişdir.(3, s.6)

Ustad Şəhriyarın yaradıcılığında onun doğulduğu Xoşginab kəndi, uşaqlıq və yeniyetməlik çağlarının keçdiyi Qaraçəmən yaylaqları, Heydərbaba dağı, həmçinin onun təbii sevgi ilə əzizləyib vəsf etdiyi bütün yurd yerləri həm böyük, bütöv Vətənin bir parçasıdır, həm də ümumiləşmiş şəkildə elə Vətənin bir rəmzidir. Şairin “ Heydərbabaya salam” poeması bir Vətən himnidir, hər bəndi, misrası sanki Vətən eşqindən mayalanmış bir canlı övladdır, “Vətəni sev, onu qoru”deyə səsləyir. Yeri gəlmişkən qeyd etməliyik ki, dünya ədəbiyyatının ən gözəl inciləri sırasında yer alan bu əsər Azərbaycanda, İranda, Türkiyədə, İraqda və başqa ölkələrdə dəfələrlə nəşr edilmiş, həm Azərbaycanı, onun mərd, zəhmətkeş, qonaqpərvər xalqını dünyada tanıtmağa, həm də Azərbaycan türklərinin öz dilinə, torpağına, Vətənə daha sıx bağlanmağına, Vətən sevgisi hissinin hər şeydən daha uca tutulmağına xidmət etmişdir.Əksər şer və poemalarında olduğu kimi, burada da Şəhriyarın bütöv Vətən sevgisi və nisgili çox qabarıqdır:

Bir uçaydım bu çırpınan yelinən,
Bağlaşıydım dağdan aşan selinən,
Ağlaşıydım ayrı düşən elinən,
Bir görəydim ayrılığı kim saldı,
Ölkəmizdə kim qırıldı, kim qaldı?

Akademik İsa Həbibbəyli bu sətirlərin müəllifinin redaktorluğu ilə Tehrandə Fars və azərbaycanca nəşr edilən “Şəhriyar dünyası” kitabında yazır: “Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın Azərbaycan haqqında yazılmış şerləri hər şeydən qabaq öz dövrü üçün çox aktual olan iki ölkə - İranla Azərbaycan arasında çoxcəhətli və qarşılıqlı əlaqələrin genişləndirilməsi, dili, dini, adət-ənənləri eyni olan ayrı düşmüş xalqın gediş-gəlişinə münasib şərait yaradılması qayəsini izləmişdir. Bu ideya Azərbaycanın hər yerində geniş əks-səda tapmışdır, şimaldan Süleyman Rüstəmin və Məmməd Rahimin Şəhriyara göndərdikləri mənzum məktublarda, Bəxtiyar Vahabzadə və Nəbi Xəzrinin ustad şairlə telefon danışqlarında qüvvətli şəkildə həmrəy fikirlər səslənmişdir.” (4, s.22)

Şəhriyar poeziyası, o cümlədən onun sevgi fəlsəfəsi milli olduğu qədər də ümumbəşəri məziyyətlərə malikdir, insanpərvər duygu və çağırışlarla zəngindir, coğrafi sərhədlərin fəvqündədir. Burada təkcə Azərbaycan xalqının müşkül və çətinliklərinə deyil, ümumilikdə bütün insanlığın problemlərinə müraciət

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan ve Vatanperverlik Simbolları/ Eynulla
Madatli

edilir, ədalətsizlik, zülm, istibdad, milyonların fəlakətinə səbəb olan müharibə qamçılanır, insanlar arasında sülh və əməkdaşlıq, ünsiyyət və xoş münasibətlər tərənnüm edilir. “Haqqın səsi” adlı Farsca bir şeirində şair deyir:

Bəşər dedikləri vahid bir bədən
Bəs nədən düşübdür ürəklər ayrı.
İnsan cəmiyyəti yaranan gündən
Yollar, təriqətlər, məsləklər ayrı.
Bəlkə, buna görə biganəyik biz,
Bəlkə, buna görə divanəyik biz.
Bəlkə, buna görə ürəyi daşıq,
İnsanı insandan oğurlamışıq.

Şehriyar poeziyasında Vətən və yurd sevgisi sadəcə təbiət vurğunluğu deyildir. Burada ilk növbədə bu Vətənin övladlarına, onların keşməkeşli həyatına, tarixi taleyi və gələcək müqəddəratına münasibətdə vətənpərvər bir şair təəssübkeşliyi aparıcı rol oynayır. Onun Azərbaycan dilində yazdığı “Səhəndiyyə” poeması sadəcə bir dağ vüqarı və ucalığının təsviri deyil, xalqımızın tarixi-mənəvi yaddaşında nəhəng yol çirəyi olan “Dədə Qorqud dastanından” bu yana keçilən ağırlı-acılı yollara bir nəzərdir, igidliyə, hünərə, mübarizliyə, vüsala çağırışıdır:

Şah dağım, çal papağım, el dayağım, şanlı Səhəndim!
Başı tufanlı Səhəndim!
...Qanad istər bu fəza, qoy qala tərənli Səhəndim,
Eşit öz qissəmi, dastanımı, dastanlı Səhəndim.
...Dağlı Heydərbabanın arxası hər yerdə dağ oldu,
Dağa dağlar dayaq oldu.
Arazım ayna çıraq qoymada aydın şafəq oldu,
O tayın nəğməsi qovzandı, ürəklər qulaq oldu.
...Arazın süd gölü daşdı, qayalıqlar da bağ oldu,
Sarı sünbüllərə zülf içrə oraqlar daraq oldu. (3, səh.79-80)

Şehriyarın həm Farsca, həm də türkcə (Azərbaycan türkcəsi nəzərdə tutulur, İranda sadəcə “türki” adlandırılır –E.M)yazdığı şeirlər, onun hər iki dildəki yaradıcılığı mirvarilərlə dolu əsrarəngiz bir dəryadır. Şehriyar yaradıcılığının tanınmış tədqiqatçılarından biri olan xanım Esmira Fuad qeyd edir ki, Şehriyarın Farsca yazdığı əsərlər sənətkarlıq məziyyətləri baxımından daha mükəmməl, kamil və rəngarəngdir...Onlardakı poetik simmetriya, dil və üslub gözəlliyi, mənə dərinliyi, məzmun dolğunluğu heyret doğurur”. (5, s.291) Buna görə də dünyanın bütün Fars dilli ədəbi məkanlarında Şehriyarı tanıyırlar

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan ve Vatanperverlik Simbolları/ Eynulla
Madatli

və dəyərləndirirlər, onun adını Fars dilində dünya ədəbiyyatına ilk Xəmsə -beşlik bəxş edən görkəmli Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi, Fars şerinin məşhur ustadları Sədi Şirazi və Hafiz Şirazi ilə bir sırada çəkirlər. Akademik İsa Həbibbəylinin fikrincə Şəhriyar Azərbaycan dilində yazdığı əsərlərində daha çox milli, Fars dilli şerlərində isə bəşəridir. Amma, onun Fars dilində yazdığı əsərlər azərbaycanlı (türk anlamında –E.M.) ruhunun poetik ifadəsidir.(4,s.6) Bu baxımdan Şəhriyarın “Azərbaycan” şeri daha xarakterikdir.Bu məşhur şeri dilimizə bu yaxınlarda dünyasını dəyişmiş şairimiz Fikrət Sadıq çevirmiş və bu şer milyonlarla türkün dilinin əzbəri olmuşdur:

Pər mizənəd morğ-e deləm ba yad-e Azərbaycan

Xuş bad vəxt-e mərdom-e azad Azərbaycan.

Dirist dur əz damən-e mehrəş mərə əfsorde del

Baz ey əzizən zendeyəm ba yad Azərbaycan. (6, səh.166)

Tərcüməsindən nümunə:

Könlüm quşu qanad çalmaz sənsiz bir an, Azərbaycan,

Xoş günlərin getmir müdam xəyalımdan, Azərbaycan.

Səndən uzaq düşsəm də mən, eşqin ilə yaşayıram.

Yaralanmış qəlbim kimi qəlbi vuran Azərbaycan.

Vətən eşqi məktəbində can verməyi öyrənmişik,

Ustadımız deyib heçdir, Vətənsiz can, Azərbaycan...

Şəhriyar poeziyasında ayrılıq, həsrət ağrıları və vüsəl istəyi nə qədər qabarıq və təsirli olsa da, Vətən təəssübkeşliyi, Azərbaycan xalqının, onun ruhunun və mənəviyyatının bölünməzliyi hissi daha güclüdür:

O taydadır Şəki, Şirvan, Qarabağ,

Bu tayda da Meşkin, Əhər, Qaradağ

Bir-birlərin Arazdan almış soraq

Araz bizi ayırmadan dağlayıb,

Son özü də gecə-gündüz ağlayıb.

Cənub həsrətləri silsiləsindən bir sıra şerlər yazmış, məşhur “Təbrizim” şerinin müəllifi, xalq şairi Süleyman Rüstəmə ünvanladığı bir qəzəldə Şəhriyar 1828-ci ildə Rusiya ilə İran arasında ikinci müharibədən sonra bağlanmış Türkmənçay müqaviləsi ilə Azərbaycanın ikiye bölünməsi və Araz çayının sərhəd qoyulması ilə əlaqədar bu fəali tarixi kədərli yad edir, o taylı, bu taylı ədəbiyyatımızda ayrılıq rəmzinə çevrilən Araza xitab edərək yazır:

Göz yaşımın, ay Araz, qoyma gözü baxsa da görsün,

Nə yaman pərdə çəkibsən iki qardaş arasında.

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan ve Vatanperverlik Simbolları/ Eynulla
Madatli

Demə dağ-daşdı, Süleyman, mənə səndən ayıran şey,

Bir çibandır ki, çıxıbdır göz ilə qaş arasında. (7, s.71)

Şübhəsiz ki, Şəhriyarın Vətən şerləri silsiləsində “Heydərbabaya salam” xüsusi yer tutur. Şirin ana dilində yazılan bu poema kiçik bir dağa xitabən millətin böyük dərdinin, ağrı-acısının, sevinc və kədərinin, hiss və həyəcanlarının bədii izharıdır. Buna görə 1954-cü ildə Təbrizdə ilk dəfə nəşr edilən kimibu poema elə sürətlə ürəklərə yol tapdı ki, sanki illərlə yolunu gözləyənlərin intizarına son qoyub onlara qovuşmuşdu. Qeyd etmək lazımdır ki, Şəhriyarın Fars dilində yazdığı bir sıra şer və poemalarında da Azərbaycan mövzusu, vətənpərvərlik o qədər qabarıq və həyəcanvericidir ki, bəzən bu şerlərin hər biri bir mübariz himn kimi səslənir. Şairin “Əziz Azərbaycanıma xitab” şerində deyildiyi kimi:

Fədakarlıq günüdür qalx, anam Azərbaycan

Əbədiyyət beşiyi, ölümsüz bir cahansan.

Ey min-min bəlalara sinə gərək mərd duran,

Ey düşmənlər önündə qala kimi sərt duran.

Ömrünü, taleyini, bəxş edən tufanlara,

Ahın dağlara düşsün, göz yaşın dumanlara.

Ey məhəbbət, ey ülfət məskəni məğrur Vətən

Gözü yolda, yaralı, həsrət anam da sənsən...

“Var olsun Azərbaycan” deyir dərddə Şəhriyar,

Var olsun bu dünyada, nə qədər ki, dünya var.(1, səh.351-355)

Böyük mütəfəkkir, dünyada tanınmış alim-cərrah, ədəbiyyatçı və nəşir, İranın və Azərbaycanın vətənpərvər şəxsiyyəti Doktor Cavad Heyət (1925 -1914) bu sətirlərin müəllifinə 1995-ci ildə Tehranda onun evində qonaq olarkən Şəhriyarın Azərbaycan sevgisindən çox danışmışdı. C.Heyət deyirdi ki, onun atası İranın ədliyyə orqanlarında yüksək vəzifələr tutmuş Mirzə Əli Heyət Şəhriyarın atası, tanınmış vəkil və maarifçi Hacı Mərağa Xoşginabi ilə dostluq edirmiş, bu dostluğu oğullar da davam etdirmiş, bu alim- şair dostluğu Şəhriyarın ömrünün sonunadək davam etmişdir. C.Heyət deyirdi ki, Şəhriyar bütün azərbaycanlıların işığına yığıldığı bir çıraq idi, o Azərbaycana vurğunluğu qədər də İranı sevirdi, hər zaman qardaşlığa və birliyə çağırırdı. C. Heyət onlarla məqaləsində, çıxışlarında və müsahibələrində ustad Şəhriyarın şəxsiyyətinə və yaradıcılığına yüksək qiymət verirdi. (8, s.231-232)

7. MÜZAKİRƏ

Aparılan təhlil göstərir ki, Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində Vətən anlayışı yalnız doğulduğu və yaşadığı coğrafi məkanla məhdudlaşmır. Şairin poetik dünyasında Vətən fərdi xatirə, doğma yurd, dil və mədəni mənsubiyyətdən başlayaraq tarixi yaddaş, milli birlik və ümumbəşəri humanist dəyərlərə qədər genişlənən çoxqatlı mənəvi anlayış kimi formalaşır. Bu baxımdan Şəhriyarın Vətən sevgisini yalnız vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış ayrı-ayrı şeirlər əsasında deyil, onun poetik dünyasında bir-biri ilə əlaqələnən obraz və simvollar sistemi daxilində qiymətləndirmək mümkündür.

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan və Vatanpərvərlik Simbolları/ Eynulla Madatli

Tədqiqatın birinci sualı baxımından təhlil göstərir ki, Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində Vətən və vətənpərvərlik emosional yurd bağlılığından daha geniş poetik-fəlsəfi məzmun daşıyır. Şair üçün Vətən doğma torpağa sevgi ilə yanaşı, xalqın tarixi taleyinə, dilinə, mənəvi dəyərlərinə və gələcəyinə bağlılığı ifadə edir. Buna görə də Şəhriyar poeziyasında Vətən sevgisi fərdi hisslə kollektiv mənsubiyyət arasında əlaqə yaradır. Şairin doğma yurddan uzaqda yaşadığı dövrlərdə ifadə etdiyi həsrət və ayrılıq duyğuları da yalnız şəxsi nostalji xarakter daşımır, milli-mənəvi məzmun qazanır.

İkinci tədqiqat sualı baxımından Heydərbaba, Səhənd, Araz və Azərbaycan obrazlarının fərqli, lakin qarşılıqlı şəkildə tamamlanan simvolik funksiyalar daşdığı müəyyən olunur. Heydərbaba uşaqlıq yaddaşının, doğma yurda bağlılığın və milli-mənəvi köklərin poetik rəmzinə çevrilir. Səhənd yalnız təbiət obrazı kimi deyil, tarixi yaddaşı, mənəvi ucalığı və mübarizlik ruhunu ifadə edən simvol kimi çıxış edir. Araz isə tarixi ayrılığın ağrısını ifadə etməklə yanaşı, ayrılmış insanların mənəvi birliyi və bütövlük arzusunu da özündə ehtiva edir. Azərbaycan obrazı bu simvolik sistemin daha geniş mənəvi dairəsini yaradaraq Vətən, milli-mədəni mənsubiyyət, tarixi yaddaş və birlik düşüncəsini bir araya gətirir. Beləliklə, konkret coğrafi məkanlar Şəhriyar poeziyasında fiziki sərhədlərini aşaraq kollektiv yaddaşın və mənəvi kimliyin poetik daşıyıcılarına çevrilir.

Üçüncü tədqiqat sualının təhlili göstərir ki, Şəhriyarın milli kimlik və Vətən sevgisi ümumbəşəri humanist düşüncə ilə ziddiyyət təşkil etmir. Əksinə, şairin doğma xalqa və Vətənə bağlılığı onun insan, azadlıq, ədalət, sülh və mənəvi birlik haqqında düşüncələrinin başlanğıc nöqtələrindən birinə çevrilir. “Haqqın səsi” kimi əsərlərdə insanlığın vahidliyi haqqında irəli sürülən fikirlər göstərir ki, Şəhriyarın sevgi anlayışı milli mənsubluq çərçivəsindən daha geniş humanist məzmun qazanır. Bu baxımdan şairin poetik dünyasında milli və ümumbəşəri dəyərlər bir-birini istisna edən deyil, bir-birini tamamlayan mənəvi kateqoriyalar kimi çıxış edir.

Bu nəticələr Şəhriyar yaradıcılığında Vətən, milli yaddaş və kimlik məsələlərini ön plana çıxaran əvvəlki tədqiqatlarla müəyyən mənada səsləşir. Mövcud ədəbiyyatda “Heydərbabaya salam” poemasının milli yaddaş, folklor və doğma yurdla əlaqəsi, “Səhəndiyyə”nin milli-mənəvi məzmunu, eləcə də Şəhriyar poeziyasında vahid Vətən düşüncəsi müxtəlif aspektlərdən araşdırılmışdır. Hazırkı tədqiqat həmin yanaşmaları davam etdirməklə yanaşı, bu elementləri Heydərbaba–Səhənd–Araz–Azərbaycan simvolik əlaqəsi daxilində birlikdə nəzərdən keçirir. Bu isə Vətən düşüncəsinin Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində fərdi yaddaşdan kollektiv yaddaş, milli-mədəni kimlikdən ümumbəşəri humanizmə doğru genişlənən daxili məntiqini daha aydın görməyə imkan verir.

Beləliklə, Şəhriyar poeziyasında Vətən anlayışının əsas xüsusiyyətlərindən biri onun çoxqatlı xarakteridir. Vətən eyni zamanda doğma torpaq, uşaqlıq yaddaşı, dil və mədəniyyət, tarixi tale, ayrılıq ağrısı, mənəvi birlik və humanist dəyərlərlə əlaqəli mənəvi sahəsi yaradır. Şairin poetik simvolları isə bu müxtəlif mənəvi qatları arasında əlaqə yaradan vasitələr kimi çıxış edir. Bu baxımdan Şəhriyarın Vətən və vətənpərvərlik düşüncəsi onun sevgi fəlsəfəsinin ayrıca bir mövzusu deyil, həmin fəlsəfənin fərdi, milli və ümumbəşəri səviyyələrini birləşdirən əsas istiqamətlərindən biri kimi qiymətləndirilə bilər.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın anadan olmasının 110 illiyi onun tükənməz ədəbi irsinə bir daha müraciət edilməsinə, onun zəngin söz və mənəvi xəzinəsindən daha neçə-neçə incilərin, mirvarilərin üzə çıxarılmasına zəmin yaradacaqdır.

NƏTİCƏ

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan və Vətanpərvərlik Simbolları/ Eynulla
Madatli

Aparılan tədqiqat göstərir ki, Məhəmmədhüseyn Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində Vətən və vətənpərvərlik yalnız doğma torpağa emosional bağlılıqla məhdudlaşmır, fərdi yaddaş, milli-mədəni kimlik, tarixi tale, mənəvi birlik və ümumbəşəri humanist dəyərləri birləşdirən çoxqatlı poetik-fəlsəfi məzmun daşıyır. Şairin Azərbaycan türkcəsində və fars dilində yaratdığı əsərlərin təhlili Vətən anlayışının onun poetik dünyasının əsas ideya istiqamətlərindən biri olduğunu və sevgi fəlsəfəsinin fərdi, milli və ümumbəşəri səviyyələri arasında əlaqə yaratdığını göstərir.

Tədqiqat suallarının təhlili əsasında müəyyən edilmişdir ki, Şəhriyar poeziyasında Heydərbaba, Səhənd, Araz və Azərbaycan sadəcə coğrafi ad və məkanlar kimi deyil, müxtəlif mənə qatlarına malik poetik simvollar kimi çıxış edir. Heydərbaba doğma yurdun, uşaqlıq xatirələrinin və milli-mənəvi köklərin; Səhənd tarixi yaddaşın, mənəvi ucalığın və mübarizlik ruhunun; Araz tarixi ayrılığın, həsrətin və mənəvi bütövlük arzusunun; Azərbaycan isə Vətən, milli-mədəni mənsubiyyət və kollektiv yaddaşın ümumiləşdirilmiş poetik ifadəsinə çevrilir. Bu simvolların qarşılıqlı əlaqədə təhlili Şəhriyarın Vətən konsepsiyasının fərdi xatirədən kollektiv yaddaşə və milli-mədəni mənsubiyyətə doğru genişləndiyini göstərir.

Araşdırmanın digər mühüm nəticəsi Şəhriyarın milli və ümumbəşəri düşüncəsinin bir-birini istisna etmədiyinin müəyyənəşdirilməsidir. Şairin Vətənə, ana dilinə və xalqına bağlılığı onun insanpərvərlik, azadlıq, ədalət, sülh və insanlar arasında mənəvi birlik ideyaları ilə tamamlanır. Bu baxımdan Şəhriyarın sevgi fəlsəfəsində Vətən sevgisi yalnız milli mənsubiyyətin poetik ifadəsi deyil, insana və bəşəri dəyərlərə yönələn daha geniş mənəvi dünyagörüşünün mühüm tərkib hissəsidir.

Tədqiqatın elmi töhfəsi Şəhriyar poeziyasında Vətən və vətənpərvərlik məsələsini ayrı-ayrı poetik nümunələr çərçivəsində deyil, Heydərbaba–Səhənd–Araz–Azərbaycan obrazlarının yaratdığı qarşılıqlı əlaqəli simvolik sistem daxilində şərh etmək və bu sistemi şairin sevgi fəlsəfəsinin fərdi, milli və ümumbəşəri səviyyələri ilə əlaqələndirməkdən ibarətdir. Bu yanaşma Şəhriyarın poetik irsində Vətən anlayışının daha sistemli və çoxqatlı şəkildə dərk edilməsinə imkan verir.

Bununla yanaşı, tədqiqatın müəyyən məhdudiyyətləri də nəzərə alınmalıdır. Araşdırma Şəhriyarın geniş poetik irsinin bütün nümunələrini deyil, Vətən, vətənpərvərlik, milli yaddaş, ayrılıq və humanist dəyərlərin daha aydın ifadə olunduğu seçilmiş əsərləri əhatə edir. Gələcək tədqiqatlarda Şəhriyarın Azərbaycan türkcəsində və fars dilində yazdığı əsərlərin daha geniş müqayisəli təhlili, Vətən və kimlik anlayışlarının onun yaradıcılığının müxtəlif mərhələlərindəki inkişafı, eləcə də poetik simvollarının digər Azərbaycan və İran şairlərinin yaradıcılığı ilə müqayisəli şəkildə araşdırılması mövzunun daha geniş elmi perspektivdən öyrənilməsinə imkan verə bilər.

KAYNAKÇA

Aliyeva, N. (2024). The concept of a unified homeland in the poetry of Mohammad-Hosseini Shahriyar. *Baku State University Journal of Oriental Studies*.

Azeroğlu, N., & Azizpour, R. (2021). Daily words in Persian and Turkish poems of Shahriyar and literary creativity of Heydar Babaya Salam poem. *Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi / Journal of Oriental Scientific Research*, 13(1), 587–603. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.803626>

Didar-e aşna: Məcmueyə məğalat məcməyə cəhani Şəhriyar (1377 SH). Peyk Ara.

Ustad Şehriyâr'ın Sevgi Felsefesinde Vatan ve Vatanperverlik Simbolları/ Eynulla
Madatli

Fuad, E. (2010). *Söz sərrafı Şəhriyar*. Avrasiya Press.

Fuad, E. (2017). Poetry customs and traditions of Shahriyar: Shahriyar and “Sahandim”. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 20(3), 126–145. <https://doi.org/10.5782/2223-2621.2017.20.3.126>

Gülusoy, İ. E. (2018). Lexical and semantic features of anthroponyms in the poem “Greetings to Heydar Baba” by Mohammad Hossein Shahriar. *Studia Humanitatis*, (4). <https://doi.org/10.24411/2308-8079-2018-00016>

Həbibbəyli, İ. (2002). *Şəhriyar dünyası*. Züfa.

Heyət, C. (2011). *Dilimiz, ədəbiyyatımız və kimliyimiz uğrunda*. Elm və Təhsil.

Kolleyat-e Divan-e Şəhriyar (11th ed., Vol. 1). (1992). Neqah. (Original work published 1371 SH)

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. (1993a). *Divani-türki*.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. (1993b). *Yalan dünya*. Azərbaycan Ensiklopediyası.

Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. (2016). *Seçilmiş əsərləri* (V. Əhməd, Ed.). Ekoprint.

Zeynalova, V. (2016). Folklore poetics of “Heydar Babaya Salam”. *Derzhava ta rehiony*.